

חיוב נשים בקידוש והבדלה

ר' אשר חבר

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קו עמוד א

תנו רבנן זכור את יום השבת לקדשו - זוכרהו על היין. אין לי אלא ביום, בלילה מנין - תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו. בלילה מניין? - אדרבה, עיקר קדושת בלילה הוא קדיש, דכי קדיש - תחלת יומא בעי לקידושי! ותו: בלילה מנין - תלמוד לומר זכור את יום. תנא מיהדר אלילה וקא נסיב ליה קרא דיממא! - הכי קאמר: זכור את יום השבת לקדשו - זוכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה, ביום מנין - תלמוד לומר זכור את יום השבת. ביום מאי מברך? - אמר רב יהודה: בורא פרי הגפן.

משנה ברורה סימן רעא ס"ק ב

כתב הרמב"ם פכ"ט מהלכות שבת מ"ע מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש וכו' ומדברי סופרים שתהא זכירה זו על כוס של יין וכ"כ התוספות [בסוכה דף ל"ח ובנויר דף ד'] דעל היין הוא רק מדרבנן וכתב המ"א דלפ"ז מדאורייתא בקידוש שאומר בתפלה סגי דקרא כתיב זכור את יום השבת והרי זכר אותו וקידוש במקום סעודה מדרבנן כמש"כ הבי"י בסימן רס"ט והביא המ"א ראיה לזה מן הגמרא דיוצא מה"ת בתפלה ע"כ אם ספק לו אם קידש או לא א"צ לחזור ולקדש דספיקא דרבנן לקולא [פמ"ג] גם [ב] דקטן שהגיע לחינוך יכול להוציא לפ"ז אפילו לגדול בקידוש אם הגדול התפלל כבר ואולם יש לפקפק בזה הרבה דהא קי"ל לעיל בסימן ס' ס"ד דמצות צריכות כונה לצאת בעשיית המצוה ומסתמא אין מדרך העולם לכיין לצאת את המ"ע דזכור בתפלה כיון שיש לו יין או פת ויכול לקדש עליהן אח"כ בברכה כדין וטוב יותר שיצא אז המ"ע דאורייתא משיצא עתה ויהיה בלא כוס ושלא במקום סעודה ועוד כמה טעמים אחרים שיש לפקפק בזה וכמו שבארתי בבה"ל ע"כ יש למנוע מלצאת ידי קידוש ע"י קטן ואפילו אם יזהר השומע לומר עמו מלה במלה ג"כ נכון למנוע מזה אם לא שמונח לפניו ג"כ פת או יין בעת הקידוש וכדלקמיה בסוף סק"ג.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. - אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! - אמר אביי: מדרבנן. - אמר ליה רבא: והא דבר תורה קאמר! ועוד, כל מצות עשה נחייבנהו מדרבנן! - אלא אמר רבא: אמר קרא זכור ושמור - כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רעא סעיף ב

נשים חייבות בקידוש אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פי' מצות עשה התלויה בזמן), משום * (ג) דאיתקש זכור (שמות כ, ח) לשמור (דברים ה, יב) והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה (ד) ב <ב> ומוציאות את האנשים (ה) הואיל וחייבות מן התורה (ו) כמותם.

משנה ברורה שם ס"ק ג

ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ואפילו אם הוא בן י"ג שנה חיישינן שמא לא הביא שתי שערות דבמילי דאורייתא לא סמכינן אחזקה דמכיון שהגיע לכלל שנים הגיע לכלל סימני שערות [ה] עד שיתמלא זקנו כמ"ש בח"מ סימן ל"ה ולכן תקדש האשה לעצמה ואם אינה יודעת לקדש בעצמה תאמר עמו מלה במלה מראשו ועד סופו ולא תכוין לצאת בקידושו [ו] ובאופן זה כיון שהיא אומרת הקידוש בעצמה נכון שיהא פת או יין מונח גם לפניו בעת הקידוש ולא תסמוך על מה שהנער אוחז הכוס או הפת בידו כיון שאינה יוצאת בקידוש שלו ועצה זו מועילה אפילו אם הוא קטן ביותר. וכ"ז בשלא התפללה האשה תפלת ערבית [ז] אבל אם התפללה דלדעת המ"א הנ"ל כבר יצאה ידי קידוש דאורייתא בזה יש לסמוך על נער בן י"ג שנים שיוציאה אח"כ בקידוש דהיינו שיכוין להוציאה:

משנה ברורה שם ס"ק ד

(ד) ומוציאות את האנשים - וכן הסכימו [ח] ה"ט"ז ומ"א והגר"א וש"א ומ"מ יש להחמיר לכתחלה שלא תוציא אשה אנשים שאינם מבני ביתה דזילא מילתא [א"ר ודה"ח]:

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן רעא סעיף ב

בס' דגול מרובה כ' דאיש שכבר התפלל ערבית א"י להוציא בקידוש לאשה שלא התפללה ערבית דהוא אינו מחוייב בדבר מדאורייתא דאף דבברכות המצות אם יצא מוציא. הא הטעם משום דכולם עריבים זה בזה כמ"ש תוס' ר"ה כ"ט. והרי הרא"ש כ' בפ"ג דברכות דאשה אינה בכלל ערבות לכך אינה מוציאה אלא למי שחיובו מדרבנן. ובזה יש להסתפק די"ל נשים אין עריבים בעד אחרים. אבל אנשים עריבים גם על הנשים עיין שם. ולענ"ד דאין חלוק בין אנשים לנשים לענין ערבות ולא מצינו בשום דוכתא דבנשים אין הדין דאם יצא מוציא והרי גבי ינאי מלכא ומלכתא דכריכו ריפתא משמע דאם היה אוכל שמעון בן שטח כזית שפיר עבד והא אם נשים מחוייבות בבהמ"ז דאורייתא. איך היה יכול להוציא לאשת ינאי דהיא מחוייבת מדאורייתא ורשב"ש מדרבנן והא ליכא ערבות. זולת שנאמר דנשים אין עריבים לאחרים. אבל אנשים עריבים גם לנשים. א"כ עכ"פ נפשט ספקו דהגאון הנ"ל. אבל נראה דכוונת הרא"ש דהערבות היה רק לגבי מי שמחוייב במצוה זו הוא ערב על אחרים. ואם נשים בבהמ"ז דאורייתא באמת אם יצאו מוציאים לאנשים. דכיון שהם שייכים במצוה זו ישנם ג"כ בכלל ערבות. אבל במצוה שאין חייבים בה דהיינו אם נשים בבהמ"ז דרבנן. אין להם דין ערבות במצוה א'.

רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה א

מצות עשה מן התורה לקדש א את יום השבת בדברים שנאמר + שמות כ' + זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.

מגיד משנה שם ס"ק א

מדברי רבינו נראה בביאור שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה והכל בכלל זכור. וראיתי המפרשים ז"ל חלוקים בזה יש סוברים כדברי רבינו ואף על גב דבגמרא פ' ערבי פסחים (דף ק"ו) אין שם אלא זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה וכו' מ"מ ילפינן ליה מדכתיב ולהבדיל כמ"ש פרק ידיעות הטומאה (שבועות י"ח): ולשון מכילתא זכור את יום השבת קדשהו וברכה אמר זכרהו על היין ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו. וי"א שההבדלה אינה אלא מד"ס אבל הקידוש הוא דבר תורה. ודע שלדברי הכל אחד אנשים ואחד נשים חייבין הם בקידוש היום ומימרא מפורשת היא נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. ונפקא לן מזכור ושמור והבדלה נמי אם היא דבר תורה נפקא לן חיובא דנשים מהתם ואם היא מדבריהם דומיא דקידוש תקנוה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצו סעיף ח

(לד) נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, <ז> ויש מי שחולק. הגה: ע"כ * (לה) יא לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה (לו) מן האנשים.

ט"ז שם ס"ק ז

ויש מי שחולק. - הוא ספר א"ח שמביא ב"י שכי' וז"ל נשים אין מבדילות לעצמן דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת אלא רבנן אסמכוה אקרא וע"כ סיים רמ"א ע"כ לא יבדילו לעצמן פי' דאף באנשים אינו אלא דרבנן ע"כ הנשים לא יברכו ע"ז ול"ד ללולב ושופר דמברכות כמ"ש רמ"א סי' תקפ"ט שהמנהג שהנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא כו' שאני התם דהחיוב אצל אנשים הוא דאורייתא משא"כ כאן יש תרתוי לפטור שהוא מדרבנן אפילו באנשים והוא מצות עשה שהזמן גרמא ובחנם חלק מו"ח ז"ל על רמ"א כאן ופי' דברי א"ח שאין חייבות אבל רשאים הם להבדיל ונראה דעכ"פ אתה חוננתנו אין חשש לנשים לומר אפילו לפ"ז דאין שם ברכה מיוחדת ולקמן סימן רצ"ט ס"י כתב רמ"א דנשים יאמרו המבדיל בין קודש לחול בלא ברכה ויעשו מלאכה:

משנה ברורה שם ס"ק לו

מן האנשים - ואם האנשים כבר הבדילו לעצמם או שנתכונו לצאת בבהכ"נ לא יבדילו כדי להוציא הנשים אם אין שם זכרים גדולים או קטנים ששומעין ממנו דלהיש חולקין הוא ברכה לבטלה [מ"א וש"א] והנה בספר זכור לאברהם בערך הבדלה וכן בספר ברכי יוסף הביאו כמה פוסקים דס"ל דאפילו מי שהבדיל כבר יכול להבדיל בשביל הנשים מ"מ למה לנו להכניס עצמן בחשש ספק לענין ברכה אחרי דהיא יכולה להבדיל בעצמה וכמו שכתבנו בס"ק הקודם ועיין מה שכתבנו בביאור הלכה לענין ברכת הנר אם אשה חייבת בה כשמברכת לעצמה: